

Відгук офіційного опонента
на дисертацію
Кірієнко Оксани Дмитрівни
«Принципи трансформації політичної ідентичності індивіда в умовах
глобалізації»,
поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук
за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Кірієнко О.Д. досліджує проблему актуальну для сучасної політичної науки – проблему трансформації політичної ідентичності в умовах сучасного глобалізованого суспільства, а саме, принципи трансформації політичної ідентичності в умовах глобалізації. Глобалізація - об'єктивний процес системного характеру, без аналізу сутності, причин, основних форм і можливих наслідків якого уявлення про сучасну політичну ситуацію буде неповним. Реальність життєдіяльності індивіда в умовах, коли національна складова в системі ідентифікаційних орієнтирів втрачає своє нормативне значення для позиціонування індивіда як повноправного члена політичної спільноти, під впливом чинників глобального характеру наповнена суперечностями, тому видається актуальним аналіз антропосоціальних та соціоекономічних колізій глобального образу життя, котрі є ще малодослідженими. Тему можна вважати актуальною, по-перше, для окремого індивіда, оскільки йдеться про його ідентичність у політичному ракурсі, по-друге, для суспільства в цілому, оскільки від ідентичності окремого індивіда в політичному напрямку залежить доля політичного вибору в країні, по-третє, для України, зокрема, оскільки політична ідентичність українського громадянина нині трансформується як під впливом тих кризових процесів, які відбуваються в країні, так і під впливом загальноцівілізаційних чинників, до яких відносять і глобалізацію. Відкритий інформаційний простір, бурхливий розвиток мережевих взаємодій

та висока мобільність індивідів – компоненти глобалізації, котрі радикально змінюють уявлення людини, щодо свого місця у світі.

Особливість представленої О.Д. Кірієнко дисертаційної роботи полягає у детальній розробці основних принципів та механізмів творення «Я-політичного», тобто конструювання політичної ідентичності індивіда в нових умовах, продиктованих глобалізацією. Авторка, апелюючи до конструкціоністської методології, передовсім зосередилась на аналізі трансформативного потенціалу політичної ідентичності індивіда через вплив глобальних тенденцій у структурі соціальної та політичної реальностей, зокрема, становлення інформаціонального (М. Кастельс) суспільства та суспільства ризику.

Відтак повністю погоджуємось із актуальністю та важливістю теми даного дослідження.

Реалізація *мети* дослідження – з'ясувати особливості конструювання політичної ідентичності індивіда та виокремити принципи її трансформації в контексті процесів глобалізації – логічно розкриває суть актуальних проблем, вирішення яких покладено в основу роботи.

Визначена мета дослідження деталізована авторкою в *завданнях*, найважливішими з-поміж яких було, передусім, визначити особливості конструювання політичної ідентичності в контексті конструкціоністського підходу – процесів екстерналізації, об'єктивації та інтерналізації політичної реальності; з'ясувати сутність та принцип дії основних чинників глобалізації на структуру соціальної та політичної реальності, а також означити характер впливу суспільства ризику та інформаціонального суспільства на структуру політичної реальності (особливо її інституційний компонент та динаміку); з'ясувати сутність політичного відчуження в умовах глобалізації у контексті процесів дереїфікації та розширення індивідуальної автономії у структурі політичної ідентичності індивіда; охарактеризувати сутність глобалістського та антиглобалістського проєктів реконструкції ідентичності; визначити

принципи трансформації політичної ідентичності індивіда в умовах глобалізації (с.5).

Відповідно до мети і завдань, в дисертації сформульовані *об'єкт* та *предмет* дослідження. Об'єктом дослідження є політична ідентичність індивіда в контексті глобалізації; предметом – принципи трансформації політичної ідентичності індивіда в межах механізмів інтерналізації політичної реальності глобалізованого світу (с.6).

Визначаючи *методологічні засади* дисертаційного дослідження, авторка поєднала принципи та дискурс теорії соціального конструювання реальності у версії П. Бергера та Т. Лукмана із принципами наукових підходів представників постмодерного напрямку глобалізаційних студій, зокрема, антропологічного виміру (З. Баумана, Е. Гідденса, У. Бека). Такий методологічний підхід відображає міждисциплінарність предмету аналізу та акцентує саме на трансформативних аспектах структури середовища і самої ідентичності. Вибір методології дисертантка здійснила після аналізу основних дослідницьких парадигм, що стосуються проблем індивідуальної ідентичності – примордіалізм, есенціалізм та конструктивізм (с.35-45). Заслужують на увагу також сукупність методів та наукових підходів (структурно-функціональний, системний та синергетичний методи, компаративний підхід), зумовлені особливістю предмету дослідження та обраними дисертанткою методологічними засадами дослідження.

Аналіз тексту дисертаційної роботи та автореферату дає змогу зробити висновок, що в процесі реалізації сформульованих мети та завдань дисертаційного дослідження, авторка опрацювала значну кількість джерел, критично проаналізувала вітчизняні та зарубіжні наукові публікації з проблеми, що дало змогу рельєфніше виокремити дослідницькі проблеми рецензованого дослідження, підкреслити їхню актуальність.

Сукупність методологічних засад та відповідних їм методів дослідження дозволили авторці сформулювати низку теоретичних положень і висновків, які містять *наукову новизну*, переконливо обґрунтувати їх у тексті

дисертації. Серед положень новизни дисертаційного дослідження відзначимо наступні:

по-перше, апелюючи до засад соціального конструкціонізму та специфіки впливів глобалізації та її інформаційної складової на політичну реальність і суб'єктність індивіда, дисертантка визначає та обґрунтовує принципи трансформації політичної ідентичності індивіда, серед яких: некогерентність динаміки екстерналізації, об'єктивації політичної реальності та механізмів її інтерналізації окремим індивідом; деформація механізмів інтерналізації внаслідок деформації структури політичної реальності під впливом процесів глобалізації, інформаціонального суспільства, суспільства ризику; поєднання протилежних тенденцій у межах конструювання окремої ідентичності: універсалізації ідентифікаційних моделей та інтенсивного розширення спектру інтерналізацій, що складають політичну ідентичність індивіда; розширення індивідуальної автономії, релятивізм політичної ідентичності індивіда, наслідком чого є розвиток політичного відчуження; політизація самості індивіда через дифузію політичної реальності у буденну реальність – у сферу публічної політики виносяться практики та життєві стилі, що належать до буденної реальності індивіда і спираються на його буденну свідомість;

по-друге, авторка переконливо обґрунтовує наявність деструктивних ідентифікаційних процесів (під впливом глобальних тенденцій) щодо об'єктивації (особливо легітимації) базових інститутів політичної реальності – держави, демократії, на основі інтерналізації яких вибудовувалась стійка політична ідентичність у період модерну. У дисертації О.Д. Кірієнко ілюструє механізми інтерналізації – тотальне розширення приватної автономії індивіда, плюралізація «стилю життя», що діють таким чином, що індивіди оминають політичну реальність як таку, а це провокує розвиток політичного відчуження;

по-третє, авторка доводить, що універсальним імперативом для політичної реальності та політичної ідентичності виступає критична трансформативність, відповідно, індивід не здатний сконструювати стійку політичну ідентичність, яка опирається на інститути (наприклад, державу чи демократію), що постійно змінюються, піддаючись ерозії з боку транснаціональних сил переважно анонімного характеру;

по-четверте, у дисертації О.Д. Кірієнко, із врахуванням головних тенденцій глобалізованого світу – мобільності (фізичної і символічної) та широкої диференціації перспектив, проаналізовано стратегії подолання політичного відчуження та «реконструкції» політичної ідентичності – в межах глобалістського та антиглобалістського проєктів, в рамках яких функціонують інститути (глобальні політичні інститути чи глобальне комунікативне поле), що відповідають характеру трансформацій і ефективно інтерналізуються індивідом, на основі чого вибудовується цілісна політична ідентичність;

по-п'яте, на основі принципів соціального конструкціонізму сформульовано авторське бачення феномену «ризик» в умовах глобалізації, що постає стійким інститутом соціально-політичної реальності і є важливою детермінантою процесу об'єктивації другого порядку – легітимації – своєрідною призмою, що підтверджує, або ж заперечує чинний інституційний порядок у межах політичної реальності.

В дисертаційному дослідженні О.Д. Кірієнко отримала подальший розвиток ідея керування процесом конструювання політичної ідентичності індивіда внаслідок становлення інформаційного суспільства та суспільства ризику.

Дисертація О.Д. Кірієнко є якісним логічним авторським дослідженням. Робота змістовна, чітко структурована. Стиль викладу матеріалу свідчить про глибоке освоєння предмету роботи, опрацювання

джерельної бази, що дало змогу застосувати комплексний підхід до аналізу проблеми.

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність теми дослідження та розкрито стан наукової розробки відповідної проблематики; визначено об'єкт та предмет дослідження, сформульовано його мету та завдання; розкрито методологічні засади дослідження та наукову новизну дисертації; визначено зв'язок теми дослідження із науковими програмами, планами і темами; окреслено теоретичне та практичне значення дисертаційного дослідження, а також особистий внесок здобувача; зазначено дані про апробацію отриманих результатів, структуру та обсяг дисертації.

Уже в першому розділі дисертаційного дослідження авторка розглядає витоки наукового знання про феномен політичної ідентичності, демонструє обізнаність у дискурсивних розвідках мислителів, що вивчали проблему ідентичності від 60-х років ХХ ст. до наших днів.

Другий розділ роботи «Теоретико-методологічні аспекти дослідження феномену політичної ідентичності» присвячений аналізу методологічного інструментарію дослідження індивідуальної політичної ідентичності.

У розділі 3 «Політична ідентичність: способи конструювання у контексті процесів глобалізації» здійснено аналіз основних тенденцій у структурі політичної реальності крізь призму процесів глобалізації, індивідуалізації, інформаційного суспільства та суспільства ризику, які безпосередньо впливають на структуру політичної ідентичності та механізми її конструювання, оскільки кардинальним чином трансформують процеси екстерналізації, об'єктивації, а відповідно й інтерналізації соціальної та політичної реальності.

Розділ четвертий описує феномен політичного відчуження крізь призму дисфункцій процесів інтерналізації політичної реальності та «розсипання» політичної ідентичності індивіда, а також можливі стратегії її реконструкції.

У висновках дисертаційної роботи наведені основні результати вирішення актуального наукового завдання щодо виокремлення принципів трансформації політичної ідентичності індивіда в контексті процесів глобалізації.

Основні теоретичні положення роботи висвітлені в опублікованих авторкою 11 працях, у тому числі: чотирьох статтях у вітчизняних фахових виданнях України і одній статті в періодичному виданні з політологічної тематики іноземної держави з наукометричним індексом.

Апробація результатів дослідження відбулася в процесі обговорення та виступів на міжнародних та всеукраїнських конференціях, зокрема: міжнародній науково-практичній конференції «Шляхи розвитку сучасних гуманітарних та соціальних наук» (Будапешт, 2014), звітній науковій конференції філософського факультету ЛНУ ім. Івана Франка (Львів, 2014), студентській науковій конференції «Дні науки» філософського факультету ЛНУ ім. Івана Франка (Львів, 2014), науковій конференції Полтавського юридичного інституту Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (Полтава, жовтень 2014), звітній науковій конференції філософського факультету ЛНУ ім. Іван Франка (Львів, 2015); міжнародній науково-практичній конференції «Становлення сучасної науки» (Прага, 2015); науково-технічній конференції «Актуальні проблеми розвитку науки і техніки» (Київ, 2015).

Текст дисертації О.Д. Кірієнко цілковито розкриває логіку дослідження та реалізації визначених мети та завдань. Її структура складається зі вступу, чотирьох розділів, восьми підрозділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг рукопису дисертації становить 205 сторінок (з них 166 – основний текст). Список використаних джерел містить 200 позицій.

Автореферат повністю відображає зміст дисертації, її структуру, а також основні положення наукової новизни та висновки дослідження. Автореферат оформлено у відповідності зі сучасними вимогами Департаменту атестації кадрів Міністерства освіти і науки України.

Практичне значення роботи визначається обґрунтованим дисертанткою методологічним інструментарієм та категоріально-понятійним апаратом для дослідження принципів трансформації політичної ідентичності індивіда.

Теоретичні узагальнення і висновки дисертації можуть бути використані як методологічне підґрунтя для подальших досліджень проблематики соціокультурних підстав сучасної політики – конструювання політичної ідентичності в контексті глобалізації.

Узагальнені висновки дисертації можуть бути використані в ході розробки навчальних посібників, курсів та спецкурсів «Політологія», «Політична культура», «Політичні цінності», «Геополітика».

Позитивно високо оцінюючи дисертаційну роботу О.Д. Кірієнко, можна одночасно висловити зауваження та побажання з приводу деяких її положень.

По-перше, вимагають уважнішого ставлення до себе терміни і категорії, які використовує дисертантка у своєму дослідженні. В тексті роботи не визначено, що достеменно має на увазі авторка, вживаючи загальнофілософське поняття «принцип». В тексті роботи авторка посилається на соціальний конструктивізм (с.6, 49 – 79), натомість поряд з терміном соціальний конструктивізм, який використовується в основному у психологічній літературі, існує і використовується термін соціальний конструкціонізм, який властивий соціологічним концепціям ідентичності, і про який варто би було згадати.

По-друге, авторка, апелює до теорії суспільства ризику у її класичному варіанті, де під кутом зору опиняються проблеми деформації структури

політичної реальності і, як наслідок, політичної ідентичності, породжені в першу чергу техногенними викликами та проблемами екології (с. 91-95), поряд із тим, людський фактор суспільства ризику, зокрема постійна терористична загроза згадуються побічно і досить поверхнево (с.111, 139-140). На наше переконання, глибинного аналізу потребують деформації у структурі політичної реальності та ідентичності індивіда (крізь призму процесів об'єктивації та інтерналізації), причиною яких виступають терористичні атаки та постійна терористична загроза (підкреслюючи характер її латентності).

По-третє, у тексті дисертації достатньо уваги приділяється порівняльній характеристиці стратегій побудови політичної ідентичності в умовах модерну та постмодерну у розрізі специфіки розгортання процесу індивідуалізації (в межах вказаних періодів) (с.97-100, 112-128). Проте коли йдеться про політичне відчуження, авторка цілковито зосереджується лише на постмодерних аспектах відчуження (с. 136-140). Ми вважаємо, що логіка викладу вимагає в цьому випадку глибше окреслити підстави й моделі відчуження і в умовах модерну також.

По-четверте, наукова і практична цінність роботи значно зросли би, якщо у дисертації хоча б частково було відображено українські перспективи цієї проблеми. Робота носить в основному теоретико-методологічний характер, їй явно бракує ілюстративного матеріалу, який би, на нашу думку «оживив» виклад цієї проблематики. В кращому випадку авторка посилається на загальноєвропейську ідентичність, зокрема, у підрозділі 4.2 «Глобалістський та антиглобалістський проекти реконструювання структури політичної ідентичності індивіда» (с.148), проте український контекст цієї проблеми залишається поза увагою.

По-п'яте, у підрозділі 4.3. «Трансформація політичної ідентичності індивіда в глобалізованому світі: основні принципи» авторка виводить основні принципи трансформації структури політичної ідентичності

внаслідок деформації структури політичної реальності (с.173). Ми вважаємо, що вказані теоретичні висновки частково потребують глибшої саме емпіричної ілюстрації, що надало б принципам наочного та «рельєфного» характеру.

По-шосте, слід зауважити, що згадки про деякі методи чи підходи в тексті роботи не підкріплено реальними посиланнями на них, зокрема, у вступі (с.7) згадується «соціологічний метод» – для дослідження підтримки й сприйняття індивідами базових інститутів політичної реальності, динаміки протікання політичного процесу, натомість в тексті роботи ми не знайшли посилань на дані соціологічних досліджень. Крім того, на нашу думку, такого одного соціологічного методу як такого не існує, скоріше можна говорити про використання соціологічного інструментарію, соціологічних методів збору інформації для підтвердження чи заперечення тих чи інших висновків в ході дослідження. То саме можна сказати про певні аспекти фрейм-аналітичного підходу, які, крім вступу (с. 6) згадуються ще на сторінці 65, де йдеться про використання певних аспектів фрейм-аналітичного підходу у версії Д. Яноу та М.Хульст.

Наступним і останнім є побажання детальнішого висвітлення тематики дисертаційного дослідження в сучасній українській історіографії. В першому розділі дисертації авторка здійснила ґрунтовний аналіз класичних праць, що відображають основні теоретичні напрями дослідження політичної ідентичності та глобалізації в сучасному світі, значно менше уваги приділивши українським авторам.

Загалом висловлені зауваження не носять принципового характеру і не применшують значимості роботи, а лише пропонують можливі шляхи подальшого розвитку та вдосконалення досліджуваної тематики.

В результаті проведеного аналізу тексту дисертаційного дослідження та автореферату приходимо до висновку, що дисертація Кірієнко Оксани Дмитрівни «Принципи трансформації політичної ідентичності індивіда в

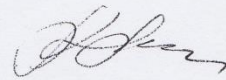
умовах глобалізації», подана на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук, є цікавим, оригінальним і завершеним дослідженням і повною мірою демонструє професійно-наукову зрілість та методологічну грамотність авторки.

Дисертація Кірієнко Оксани Дмитрівни «Принципи трансформації політичної ідентичності індивіда в умовах глобалізації» носить самостійний та завершений характер, відповідає паспорту спеціальності 23.00.01 – теорія та історія політичної науки, профілю спеціалізованої вченої ради Д 35.051.17 та вимогам п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року щодо дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук, а його авторка, Оксана Дмитрівна Кірієнко – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

Доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри соціології та соціальної роботи

Інституту гуманітарних та соціальних наук

Національного університету «Львівська політехніка»

Л.Д. Климанська

Візую:

Вчений секретар

Національного університету

«Львівська політехніка»

к. т. н., доц. Брилинський Р.Б.